Dimante I. The Version of Etymology: adverbs and prepositions.
Language facts serve as proof of the existence of a common genetic ancestral language of the Baltic and Slavic languages that followed the disintegration of the Indo-European protolanguage. The most ancient lexical layer contains significant number of parallels inherent to both Slavic and Baltic languages. Another illustration and confirmation of the "Balto-Slavic theory" is the modification of the root morpheme meaning, detectable from etymologic analysis.
Keywords*: a general genetic language, the Baltic and Slavic languages, the modification of meaning, polysemy.*

Дубовик Л. І., Радіонова Т. М.
Донбаський державний педагогічний університет,
Горлівський інститут іноземних мов

НАЗВИ ПРОФЕСІЙ ЯК ДЖЕРЕЛО ТВОРЕННЯ ПРІЗВИЩ СУЧАСНОГО МІСТА

Статтю присвячено дослідженню прізвищ сучасних жителів міста Горлівка, похідних від назв професій. У статті визначено роль та місце розглядуваних прізвищ з-поміж антропонімів, з'ясовано склад апелятивів, відображених в антропоосновах, проаналізовано їхні основні семантичні групи.
Ключові слова: *антропонім, апелятив, прізвище, назви професій.*

Антропоніми є важливою частиною словника української мови. Імені приділяли особливу увагу ще з давніх часів, вірили в його магічну силу, пов'язували з ним чимало забобон. Крім цього, власні особові назви містять цінну інформацію про побут, вірування, духовність народу. На думку Л. Кравченко, прізвища як окремий клас антропонімів здатні щонайбільше відображати колишні реалії життя народу [3, с. 3].

Системне вивчення українського антропонімікону припадає на середину XX століття. На сьогодні продовжуються дослідження власних особових назв, розширюється вивчення складових частин української антропонімійної системи, спостерігається копітке комплексне опрацювання регіональних антропоніміконів. Вагомим здобутком сучасної антропонімії є аналіз неособових відапелятивних прізвищ Закарпаття (П. Чучка), Прикарпатської Львівщини (І. Фаріон), Північної Тернопільщини (С. Шеремета), Розточчя (О. Марочкіна), Лубенщини (Л. Кравченко), Західного Поділля (Н. Рульова), Нижньої Наддніпрянщини (І. Ільченко), Дніпровського Припоріжжя (В. Горпинич, І. Корнієнко) та ін. Але відапелятивні прізвища сучасних мешканців м. Горлівка, умотивованих назвами професій, ще не поставали об'єктом наукового аналізу, що складає актуальність нашої наукової розвідки.

Мета дослідження – встановити лексико-семантичну базу прізвищ жителів Горлівки, мотивованих назвами професій – видається можливою через розв'язання таких завдань:

– визначити місце неособових відапелятивних онімів у прізвищевій системі міста;

– проаналізувати значення твірних основ досліджуваних прізвищ.

Матеріалом для написання статті постають прізвища мешканців м. Горлівка Донецької області, похідні від назв професій загальною кількістю 1200 одиниць.

Прізвища з апелятивними основами передають реальні властивості названих осіб. Апелятивні лексеми забезпечують прозорість внутрішньої форми прізвищ, що належать до різноманітних лексичних кіл і дозволяють виявити зв'язки людини з діяльністю, категорією речей, навколишнім світом, бо коріння всіх прізвищ сягає із сфер конкретних уявлень про діяльність людини.

Однією з найчисельніших підгруп прізвищ є особові назви, пов'язані з професійно-посадовою характеристикою людини. У відносинах між людьми й суспільством посутніми були професія людини, заняття, посада, тому при йменуванні осіб ці характеристики постають номінаційно актуальними.

Прізвища, утворені від назв професії, легко передавалися нащадкам і ставали спадковими, бо ж і сама професія дуже часто переходила від покоління до покоління. Розряд прізвищ, утворених від назв заняття, професії, різних посад, а також прізвищ, які вказували на класове розшарування суспільства, особливо цікавий з огляду історії культури.

З-поміж патронімів, утворених від назв заняття, професії та різних видів діяльності, виявлено 13 тематичних груп, які неоднаковою мірою репрезентовані у їх кількісному співвідношенні.

Найчастотнішими постають прізвища, спродуковані лексемами на позначення різних ремісницьких професій. Як справедливо зазначає В. Д. Познанська, трудова діяльність людей, зайнятих певним ремеслом, була тим невичерпним джерелом слів, на основі яких виникали прізвища [5, с. 234]. Серед досліджуваних антропонімів таких прізвищевих назв зафіксовано 510 одиниць.

В антропоніміконі дослідження широко репрезентованими є назви майстрів по дереву: *Стельмахов, Стельмах* < "майстер, що робить вози, сани, колеса тощо", *Колісник, Колесник, Колодій* < колодій < колода "відрізок стовбура дерева", *Столяренко, Плотников, Решетняк, Скрипник, Столярук, Столярчук, Столяр* < "майстер, ремісник (робітник), що займається обробкою дерева та виготовленням дерев'яних виробів (знарядь праці, хатнього начиння тощо)", *Тесленко, Тесляр* < тесля "майстер, ремісник (робітник), що займається грубою обробкою деревини, спорудженням дерев'яних будинків, дахів", *Бондаренко, Бондарчук, Бондар* < "майстер, ремісник, що виробляє бочки, діжки, бодні, дерев'яні відра тощо", *Тертичний* < тертичник "людина, яка розпилює дошки", *Дереворіз* та ін. Таких прізвищ у кількісному плані виявлено 190 одиниць.

Аналіз зібраного фактажу уможливлює виокремлення незначної кількості прізвищ, в основах творення яких перебувають назви будівельних професій: *Гонтаренко, Скляр, Скляренко*. В. Д. Познанська пов'язує це з тим, що будівництво велося власноруч або заїжджими майстрами, які, як правило, не осідали в селах [5, с. 235].

У лексичній базі українських прізвищ жителів Горлівки є основи, що називають ремісників, діяльність яких пов'язана з металобудуванням та металообробкою: *Димар* < "сталевар", *Рудник* < "майстер, ремісник рудної справи", *Гамерник* < "робітник, який працює у гамерні, металоплавильній печі з підсобним ковальським обладнанням", *Гутник* < "працівник, який працює на скляному або залізоплавному заводі", *Коваль, Ковальчук, Кузніченко,, Кузнець* < "коваль", *Токар*, *Слісаренко, Слєсаренко, Слюсар, Золотар, Пушкар, Оловаренко* та ін. Кількісно ця семантична підгрупа репрезентована 43 одиницями.

В антропонімічному словнику наявні прізвища, що означають працівників текстильної промисловості: *Вовняр* < "шерстобит, войлочник", *Сукновалець* < "сукновальний майстер, ремісник, який спеціалізується на валянні сукна", *Килимник, Кожем'яка* < "ремісник – лимар, що займався виминанням шкір при виробленні шкіри", *Лимар, Римар* < "ремісник, що спеціалізується на вичинці шкур з хутром і пошитті кожухів", *Гарбар* < "майстер, ремісник, що оброблює шкіру для виготовлення взуття" та ін. Цю групу складають 94 одиниці досліджуваного матеріалу.

З-поміж прізвищ, утворених від основ, що вказують на професії ремісника, нами зафіксовано назви майстрів, що виготовляють посуд: *Горшколат* < "ремісник, який лагодив потрісканий керамічний посуд, стягуючи його дротом", *Горшечник, Гончаров, Гончаренко, Гончар* < "ремісник, що виготовляє глиняний посуд", *Гутник, Шкляр* < "майстер, ремісник, що виготовляв скло", *Скловарник, Склорізник*.

Чимало прізвищ на позначення ткачів, кравців, шевців: *Кожухар* < "ремісник, що спеціалізується на вичинці шкур з хутром і пошитті кожухів", *Кравченко, Кравчук, Кравцов, Кравець* < "майстер, ремісник, який шиє з тканини одяг", *Шапашник, Шапкін, Шапошник, Шипкар* < "кравець, що спеціалізується на пошитті головних уборів", *Шевчук, Шевченко, Швець* < "майстер, ремісник, який шиє взуття", *Чоботарьов, Чоботар,* < "той, хто виготовляв взуття", *Кравченко* < "виготовник верхньої чоловічої одежі", *Чемарник* < "виготовник верхньої одежі", *Прядченко, Ткачук, Лимаренко* та ін. Прізвищ цієї групи виявлено 98 одиниць, а найбільш частотним є прізвище *Шевченко*, носіями якого, за нашими підрахунками, є 41 особа, *Ткаченко* – 28 осіб.

Аналіз прізвищ мешканців м. Горлівка дає підстави стверджувати, що досить значну роль у творенні прізвищ українців нашого регіону становить церковне життя, оскільки нами зафіксовано 85 лексем-антропонімів, що називають церковних служителів та їхніх помічників: *Дяк, Дьякон, Дьяков,*

Дьяченко, *Титоренко, Титаренко, Титар* < “церковний староста”, *Церковний, Гумен* < “монастирський настоятель – ігумен”, *Монастирський, Чернець, Поромарьов, Паламарчук, Пономарчук, Пономаренко, Понамарчук* < “церковний служитель”, *Попович, Попов, Поповиченко, Патер* < пастерник “читець збірника життя святих”, *Мних* < “монах”, *Попенко, Ксьонзов, Манахов* та ін.

На базі лексем, що називають назви ремесел, пов’язаних із харчовою промисловістю, утворилося 27 прізвищ: *Пивовар, Поваров, Олійников, Олійник, Пекар, Мелимука, Мукомела*, *Млинар, Мірошник, Мірошников, Калашник, Кухаренко, Мельников, Мельник, Мельничук, Масловський, Мірошниченко* < “збирач частини зерна на помел”, *Зерналій*, *Мукосієнко, Крупидеренко* та ін.

З-поміж досліджуваних патронімів нами зафіксовано групу прізвищ, що називають купців, крамарів, скупників, міняйлів: *Шинкаренко* < “власник шинку”, *Сологуб* < “торговець-міщанин”, *Залізняк* < “торговець зброєю”, *Міняйло* < “мандрівний торговець”, *Прасоль* < “торговець в’яленою рибою, сіллю”, *Мазер* < “торговець дьогтем”, *Чумак* < “торговець сіллю, рибою”, *Купець*, *Крамарчук*, *Крамарець, Крамар* < “людина, яка має лавку”, “дрібний торговець”, “лавочник”, *Скупченко* < “перекупщик” та ін. Прізвищ такого типу складають 29 одиниць.

Лексеми на позначення працівників сільського господарства також відбиті у створеній нами картотеці прізвищ мешканців Горлівки: *Гречкосій, Хлібороб, Орач* < “хто оброблює землю”, *Конюх, Овчар, Овчарова, Овчаренко, Чабанов, Чабан* < “пастух овець”, *Газда* < “пастух кіз”, *Свинар, Стадник* < “пастух”, *Стадченко, Садовник, Рєзник* < “різник свиней”, *Свинобайчук, Кабаніст, Пастушенко, Скотников, Пасічниченко, Пасічник* та ін. Зафіксовано 22 прізвища, умотивовані апелятивною лексикою сільського господарства.

Рибальство також закладено в антропоосновах прізвищ, лексика яких репрезентована антропонімами: *Рибалко, Рибак, Рибачук, Рибалка, Лісовий, Рибак* та ін.

У небагатьох прізвищах відбито назви мисливців: *Стрілець, Убийвовк, Бобровик, Пташиник.*

Серед апелятивів-назв професій виділено невелику групу (15 одиниць), в основі яких перебувають назви людей, що мали стосунок до мистецтва, розумової праці. Найчастіше це назви кобзарів, бандуристів, скрипалів, співаків, танцюристів, малярів: *Маляренко, Цимбал, Цимбалій, Цимбалов, Музиченко, Книжник*, *Кобза, Філософ, Шкільник, Співак, Скрипаль* < “гравець на скрипці”, *Мазуренко* < “танцівник”, *Читайло, Богомаз*.

Лексиці, що послужила базою для творення українських прізвищ горлівчан, притаманне класове розшарування суспільства: *Кучер* < “керівник дорожнього екіпажу”, *Кріпак, Убогий, Голота* < “чернь, біднота”, *Багатій, Батрак* < “найомний робітник”, *Дворак, Царенко, Король, Небіжчик*. За

нашими підрахунками, цю семантичну групу репрезентують 17 одиниць розглядуваного матеріалу.

Як зазначає Ю. К. Редько, певний носій прізвища не завжди був саме тим, що означала твірна основа його прізвища. Прізвище *Царик, Король* та похідні від них виникли з первісних прізвищ, які окремі люди одержували з невідомих нам сьогодні причин [6].

Король < король, *Королик* < королик < кроль "кріль", "дрібний лісовий птах роду горобиних". Як зазначено в етимологічному словнику української мови, прізвище *Король* пояснюється в легенді, за якою мала пташка була обрана царем птахів, після того, як вона виграла змагання, злетівши вище за всіх. Поштовхом до виникнення цієї легенди стало яскраве забарвлення пір'я на голові птаха – волового очка, яке, настовбурчившись, нагадує корону.

Значну частину досліджуваних апелятивів представлено назвами армійських чинів і посад: *Писар, Писарчук, Писаренко,Писарев, Возний* < "урядовець із поліційною владою, обов'язки якого відповідали обов'язкам російського судового пристава і слідчого", *Сердюк* < сердюк "охоронець при гетьманові", *Комісар, Комісаров, Капітанов, Староста, Старостина, Старостенко, Війт, Війт, Войтенко, Солдатенко, Жовніренко, Жовнір* < жовнір "солдат", *Гетьман, Козак, Казачук, Гармаш, Пушкар* < "стрілець із гармати", *Атаманчук*, *Атаманов, Стрелюк, Москаленко, Рекрутяк, Рекрут* < "новобранець війська", *Генералов* та ін. Цю семантичну підгрупу складають 57 одиниць.

Отже, відсоткове співвідношення проаналізованих підгруп антропонімів мешканців Горлівки постає таким: найчисельнішою є група прізвищ, спродукованих назвами ремісників (67%), значно менше патронімів утворено від назв церковного життя (11,3%), ще менше одиниць з мотивувальними основами – назвами армійських чинів і посад (7,5%), лексемами харчової промисловості (5%), купців, крамарів (3,8%), сільського господарства (2,9%) і мистецтва (1,4%).

У сучасному мовознавстві є актуальним багатоаспектне дослідження лексичної системи, зокрема виявлення універсального й національного у мовній свідомості українців, що перебуває на вістрі загальної психолінгвістичної й когнітивної проблематики. Особливий інтерес у цьому аспекті викликають сучасні прізвища, оскільки і концептуальна картина світу, і ментальний лексикон, і мова мозку значною мірою пов'язані з власними назвами, що, безперечно зумовлює перспективу дослідження регіональних антропонімів.

Л і т е р а т у р а :

1. *Веремійчук І.* Реміснича лексика / І. Веремійчук // Дивослово. – 1966. – № 10, 12.
2. *Керста Р. Й.* Особові назви, утворені від загальних назв на означення професії, роду занять / Р. Й. Керста // Питання історії української мови / відп. ред. Л. Л. Гумецька. – К. : Наук. думка, 1970. – С. 141-158.

3. *Кравченко Л. О.* Прізвища Лубенщини / Л. О. Кравченко. – К. : “Факт”, 2004. – 198 с.
4. *Никонов В. А.* Имя и общество / В. А. Никонов. – М. : Наука, 1974. – 278 с.
5. *Познанська В. Д.* Назви професій як джерело творення прізвищ південно-східної України / В. Д. Познанська // Лінгвістичні студії : зб. наук. праць. – Вип. 2. – Донецьк : ДонНУ, 1996. – С. 232-239.
6. *Редько Ю. К.* Сучасні українські прізвища / Ю. К. Редько. – К. : Наук. думка, 1966. – 216 с.
7. *Худаш М. Л.* З історії української антропонімії / М. Л. Худаш. – К. : Наук. думка, 1977. – 236 с.
8. *Чучка П. П.* Апелятивна лексика у прізвищах українців Закарпаття / П. П. Чучка // Культура і побут населення українських Карпат. – Ужгород : Вид-во Ужгород. ун-ту, 1973. – С. 254-261.

Дубовик Л. И., Радионова Т. М. Названия профессий как источник образования фамилий современного города.

Статья посвящена исследованию фамилий современных жителей города Горловка, производных от названий профессий. В статье определена роль и место этих фамилий среди антропонимов, определен состав апеллятивов, отображенных в антропоосновах, описаны основные семантические группы.

Ключевые слова*: антропоним, апеллятив, фамилия, названия профессий.*

Dubovyk L. I., Radionova T. M. The professions’ names as the source of formation surnames in the modern cities.

The article is investigated to the surnames of modern citizens in Gorlovka, which are derived from the names of professions. In the article it is defined the role and the place of surnames among anthroponyms, the structure of appellatives, which are represented in the anthropobasis, it is worked out the basic semantic groups.

Keywords*:anthroponym, appellative, surname, the names of professions.*

Зозуля Н. В.
Национальный педагогический университет
имени М. П. Драгоманова,
Кучера А. Н.
Ивано-Франковский факультет
Национального университета “Одесская юридическая академия”

ОТРАЖЕНИЕ В РУССКОМ ЯЗЫКЕ НАРОДНОГО ВОСПРИЯТИЯ РЕЛИГИОЗНЫХ ПРАЗДНИКОВ

В статье анализируются названия религиозных праздников, претерпевшие изменения в результате их народного восприятия. Бытовые геортонимы обычно возникали вследствие народной этимологизации и актуализации прагматического компонента геортонимов церковных.

Ключевые слова: *геортоним, народная этимология, прагматический компонент.*